

LOTGEVALLEN VAN DRIE BROERS DOUWES DEKKER IN DE ANGLO-BOERENORLOG 1899—1902

I: Ernest Francois Eugène Douwes Dekker

C. de Jong

Universiteit van Suid-Afrika

Voorgeslacht en jeugd van Ernest Douwes Dekker

In die begin van 1900 zijn drie broers Douwes Dekker uit Batavia naar Zuid-Afrika gereisd om als vrijwilliger de Boeren in hun strijd tegen Groot-Britannië bij te staan. Ik weet van geen ander gezin, buiten Zuid-Afrika, waarvan drie zoons voor den Boeren hebben gestreden.

In vele landen buiten het Britse rijk ontstond grote geestdrift voor de zaak der Boeren, toen de twee kleine republieken op 11 Oktober 1899 de strijd tegen het machtige Britse wereldrijk aanboden als een gevecht tussen David en Goliath. Een van die landen was Nederlands Oost-Indië. Een onbekend aantal jonge Nederlanders uit Oost-Indië hebben zich als oorlogsvrijwilligers bij de Boeren aangesloten, onder wie de drie Douwes Dekkers, hun metgezellen Kolff en Snoeke, J. van der Lely en vijf metgezellen. Uit Oost-Indië is een ambulance onder leiding van de medici Kerckhoff en Buning naar Transvaal gezonden. De Nederlands-Indische dagbladen wijdden dagelijks veel ruimte aan berichten over de oorlog in Zuid-Afrika, commentaar daarop en brieven van correspondenten in dat werelddeel, onder anderen van de drie Douwes Dekkers en Van der Lely, merendeels pro-Boer gekleurd. Comité's zamelden geld in voor steun aan de Boeren, onder meer door vertoningen, "fancy fairs" genoemd. Louis Couperus vertelt van zo 'n "fancy fair" in een middelgrote Javaanse kustplaats in zijn roman *De stille kracht* (L.J. Veen, Amsterdam z.j., 2de druk, p. 144): "... de emotie voor Transvaal was gevierd door een Majuba-heuvel met dames en heeren in fantastisch Boeren-kostuum ... groote pret en lust tot veel geld uitgeven, vooral voor Transvaal".¹ Deze actie duurde voort tot na de vrede van Vereeniging; *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch Indië* kondigde op 17 januari 1903 de volgende bijeenkomst aan: "Planten- en Dierentuin (te Batavia) Zondag 18 Januari 1903 des avonds ten 9 uren Groot Nautisch Avond-Feest met medewerking van de Harmonie kapel en de Tooneel- en Gymnastiek-vereeniging "Krüger's Vrienden" van H(arer) M(ajesteits) S(chip) 'Zeeland'". Het programma vermeldde onder meer: "Vrede op Aarde, Tableau vivant in 4 tafereelen: Einde van den Transvaalschen Oorlog, 1ste tafereel: De overval; 2de Dood van den Boeren-commandant; 3de De Bijeenkomst; 4de Vrede op aarde. Pauze. Na afloop Bal."²

Men vindt een foto van zo 'n pantomime afgedrukt in E. Breton de Nijs (d.i. Rob Nieuwenhuys), *Tempo Doeloe*, (Querido, Amsterdam, 1961) p. 166, met het onderschrift: "Geen schietoefening, maar een aantal planters van de suikeronderneming Asem Bagoes bij Sitobonde, dat zich op een bal masqué als soldaten uit het Boerenleger had verkleerd en dat zich later nog eens liet fotograferen in een indrukwekkende gevechtspositie." Sitobondo ligt aan de Noordkust van Oost-Java. Vondst van Mr. J.L.G. Tichelaar te 's-Gravenhage.

Getekend zelfportret van Ernest F.E. Douwes Dekker als vrijwilliger bij de Boeren commando's, 1900

In *Historia*, jaargang 19 No. 1, April 1974, pp. 20–30, heb ik bijzonderheden over het optreden der drie broers Douwes Dekker in Zuid-Afrika meegedeeld. Ik wist toen, dat de jongste broer, Guido, brieven over zijn reis naar en verblijf in Zuid-Afrika in een Bataviaas dagblad had gepubliceerd, maar zijn zoon Niels kon mij niet berichten in welk blad. Op mijn verzoek heeft Mr. J.L.G. Tichelaar in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag naar Guido's artikelen laten zoeken. Hij heeft in Bataviase couranten brieven van alle drie broers gevonden en mij daarvan fotokopieën gestuurd. Wij bezitten nu eerstehands getuigenis van alle drie over hun oorlogservaringen in Zuid-Afrika. Evenals tal van andere leden der familie Douwes Dekker konden zij vlot de schrijfpenn en tekenstift hanteren. Het uitvoerige verslag van Ernest en Guido Douwes Dekker over hun omslachtige reis van Batavia naar Lourenco Marques kan hier achterwege blijven, maar de brieven der drie broers van het krijgstoneel zijn belangwekkend genoeg om daarvan een overzicht te publiceren.

Zij behoorden tot de afstammelingen van Jan, de Oudere broer van Eduard, die in de Nederlandse letterkunde bekend staat als Multatuli, schrijver van onder meer *Max Havelaar*, een protest tegen het Nederlandse koloniale bewind. Jan was geboren op Ameland in 1815, werd zeeman, scheepskapitein en welgesteld tabaks-

planter op Java. Hij was getrouwd met Marie Bousquet (1836—1910), een schrandere vrouw. Zij kregen 7 kinderen. Jan is reeds in 1864 te Grisee op Java overleden.

Zijn oudste zoon heette Auguste Henri Edouard, geboren te Amsterdam in 1850, overleden te Batavia in 1924. Hij was agent van de Nederlandsch-Indische Escomptobank en na zijn (vroegtijdige) pensioenering makelaar in produkten. Ook hij bezat de veelzijdige begaafdheid van vele Douwes Dekkers. Hij was muzikaal, tekende, schilderde, was een der beste schaakspelers in Oost-Indië in publiceerde enige artikelen, onder meer ter verdediging van Multatuli, die door vele leden der grote Douwes-Dekkerfamilie werd vereerd.

Auguste is in 1870 getrouwd met Louise Margaretha Neumann, geboren te Pekalongan op Java in 1844 en overleden te Batavia in 1899. Zij was een dochter van een Duitse immigrant en een Javaanse vrouw. Zij hadden vier kinderen, namelijk een dochter en drie zoons. Dezen heetten: Adeline Louise Augustine, geboren te Soerabaja in 1876, ongehuwd overleden in 1935; Julius ("Jules") Alexander Johan, geboren te Soerabaja op 20 Mei 1878, overleden te Batavia op 7 augustus 1940; Ernest ("Nes") Francois Eugène, geboren te Pasoeroean op 8 oktober 1879, overleden te Bandoeng op 27 augustus 1950; Guido Maximiliaan Gustaaf, geboren te Batavia op 20 oktober 1883, overleden te Schoorl in Nederland op 9 maart 1959.⁴

Niet alleen geestdrift voor de zaak der Boeren, ook gezinsomstandigheden hebben bijgedragen tot het besluit der drie broers Douwes Dekker om zich bij de Boeren aan te sluiten. In 1899 werd het degelijke gezin van Auguste door twee harde slagen getroffen. Hij was makelaar in Indische produkten en meermalen te goed van vertrouwen en te vrijgevig met krediet aan klanten, waardoor hij enige malen gevoelig geldelijk verlies leed. In 1899 ondervond hij een van deze "Krachs", zoals men destijds zo 'n slag met een Duits woord noemde. Het zag er financieel nogal slecht voor zijn gezin uit. Voorts overleed de kloeke moeder van het gezin. Door deze twee slagen werd het gezin feitelijk ontredderd en viel het uit elkaar. Bovendien was Ernest kort tevoren zonder werk thuis gekomen. De drie broers besloten toen om als vrijwilliger bij de Boeren dienst te nemen en na de verwachte overwinning zich in Zuid-Afrika te vestigen en daar een betere toekomst dan in Oost-Indië te veroveren. Aldus heeft de jongste broer, Guido, aan zijn zoon Niels meegedeeld.

Ik zal aan elk der drie broers een bijdrage wijden. De eerste van hen die in Zuid-Afrika aankwam en kruit heeft geroken, was Ernest, de veelzijdigste en belangwekkendste der drie. Hij is na zijn terugkeer uit Zuid-Afrika in de journalistiek gegaan en een der leiders van de nationalistische Indo's en inlanders in oppositie tegen het Nederlandse bewind over Oost-Indië geworden. Daarom is er veel over hem gepubliceerd en mag men meer publikaties over hem verwachten. Een van zijn biografen, D.M.G. Koch, die zijn verdiensten en zijn gebreken erkende, schreef over zijn veelbewogen leven: "Een merkwaardig leven, dat van deze man, met zijn scherpe en bewegelijke geest, zijn sterke, romantisch gekleurde dadendrang, die zich gedragen voelde door de intuïtieve zekerheid, dat wat waar en goed was tenslotte, zij het op lange termijn, ook mogelijk moest wezen; met zijn ontembare energie, de strijd lust waarmee hij als

Dr. Julius Pée, *Multatuli en de zijnen, Naar onuitgegeven brieven, met een stamboom en illustraties*, Wereldbibliotheek N.V., Amsterdam 1937, 456 pp., bandontwerp van N. Douwes Dekker (zoon van Guido M.G.), pp. 432—439, met portretten van Auguste Douwes Dekker en Ernest F.E. Douwes Dekker.

een d'Artagnan in tropisch-koloniale verhoudingen vocht tegen wat de armen en verdrukten aan leed en onrecht werd aangedaan".⁴

Ernests lichtende voorbeeld en bron van inspiratie was zijn oud-oom Eduard, bijgenaamd Multatuli (Latijn voor "ek heb veel geleden"). Hij wilde Multatuli evenaren en zo mogelijk overtreffen als strijder voor de zijns inziens onderdrukte inlanders. Zijn thans vergeten roman *Het boek van Siman den Javaan, Een roman van rijst, dividend en menselijkheid*, (P.M. Wink, Tiel, 1908) is duidelijk een navolging van Max Haveelaar.

Hij doorliep de Hogere Burgerschool te Soerabaja en Batavia in 1891–97 en leerde daar zich goed in het Engels, Frans en Duits uit te drukken en degelijk aardrijkskunde en geschiedenis. Hij werd eerst employé op de koffieplantage Soember Doeren bij Malang 1000 meter boven de zeespiegel en daarna laborant en chemicus op de suikeronderneming te Padjarakan bij Kraksaän. In beide betrekkingen kwam hij, hoewel jong, op voor de zijns inziens uitgebuite inlandse werknemers en werd daar om prompt ontslagen. Volgens zijn latere mededeling bood hij de onder-administrateur (van de suikerfabriek) aan om hem in de pulpmachine te smijten, welk aanbod hem zijn ontslag opleverde.⁵ Hij was zonder betrekking, toen de Anglo-Boerenoorlog uitbrak. Hij en zijn broers werden dadelijk geestdriftig om de Boeren met de wapens te helpen en vertrokken met het laatste geld van de familie naar Zuid-Afrika.

Evenals andere mensen, die naar het krijgstoneel in Zuid-Afrika togen, als vrijwilliger met de wapens of bij de medische verzorging of als militair attaché, hebben de drie broers waarschijnlijk met redacties van dagbladen in Batavia afgesproken, dat zij voor honorarium verslagen van hun oorlogservaringen zouden sturen. Het is mogelijk, dat de drie broers hun brieven aan hun familie in Batavia adresseerden en dat deze brieven daarna werden doorgezonden naar een dagbladredactie.

Uit de brieven van de 20-jarige Ernest Douwes Dekker leert men trekken van de latere ijverige politicus en propagandist kennen. Hij toont zich wel ter tale in het Frans, Engels en Duits, vrijmoedig in de omgang met vreemden, charmant, vindend, rijk en handig, geestdriftig voor de zaak, welke hij aanhangt, bombastisch in zijn taalgebruik en zijn gevoelsuitingen, vol haat tegen Brittannië. Hij versierde sommige van zijn brieven met aantrekkelijke kleine tekeningen als bewijs van zijn tekkentalent.

Zijn brieven zijn te verdelen in vier groepen. De eerste, grootste groep is verschenen onder het opschrift "Naar Transvaal" in *Het Nieuws van den Dag voor Nederlandsch Indië* van 5, 10, 12, 17, 20, 24 en 28 juli, 1, 4, 8, 11, 15, 18, 22 en 29 augustus, 1900, over zijn reis van Batavia naar Lourenco Marques; 1, 8 en 12 september 1900 over zijn verblijf in Transvaal. De courantnummers met de eerste drie brieven in deze reeks zijn niet in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag, dus niet beschikbaar. Hij beschrijft vanuit Transvaal zijn vertrek naar het Vaalfront bij Veertienstroomen, de

-
4. D.M.G. Koch, *Dr. E.F.E. Douwes Dekker*, in *Oriëntatie* no. 34, 1950, p. 56. D'Artagnan is een van de helden in de bekende historische roman *Les trois mousquetaires* (De drie musketiers) van Alexandre Dumas. Paul W. van der Veur, *E.F.E. Douwes Dekker, Evangelist for Indonesian political nationalism in The Far Eastern Quarterly*, deel 17, no. 4, augustus 1958, pp. 551–565, heeft vastgesteld, dat Ernest zich de doctorstitel van de Universiteit van Zurich heeft aangematigd (p. 560 noot 1). Het doctorale proefschrift, dat Pée p. 434 vermeldt en dat aan Ernest de doctorstitel "magna cum laude" zou hebben opgeleverd, is bij de Universiteit van Zurich niet bekend. Men moet daarom deze promotie als bluf van Ernest beschouwen.
  5. Danudirdjo Setiabuddhi, *70 jaar konsekwent*, Nix, Bandung, 1950, pp. 95–96. J.L.G. Tichelaar, *Een merkwaardige Indische familie*, in *Tong Tong*, jaargang 20 no. 8, november 1975, p. 17.

terugtocht onder generaal S.P. du Toit naar Pretoria en zijn vertrek uit deze stad tijdens de intocht van het Britse leger op 5 juni 1900. De laatste brief van deze reeks is gedateerd Bronkhorstspuit, 7 juli 1900.

De tweede groep brieven staat in *Het Nieuws van den Dag* van 3 januari en 6 maart 1901 onder het opschrift "Uit de Vallei van het Geluk" en geeft Ernests indrukken van het leven in het gevangenkamp Dyatalawa weer, uiteraard gecensureerd door de kampcensor.

De derde groep brieven staat in het Bataviaasch Nieuwsblad van 13, 23 en 30 augustus en 10 en 11 september 1902. Zij vertellen over Ernests ontmoeting met generaal Koos de la Rey en de veldslagen bij Boekenhoutkloof op 11 en 12 juni 1900 (beter bekend als de tweedaagse slag bij Donkerhoek of Diamond Hill) en Silkaatsnek op 11 juli 1900. Ernest is in juli 1900 gevangen genomen en naar Ceylon gestuurd. Deze brieven zijn waarschijnlijk op Ceylon geschreven en verzonden na de vredesluiting op 31 mei 1902, waarna de briefcensuur aanzienlijk is verzacht.

De vierde groep brieven is afgedrukt in het dagblad *De Locomotief* te Semarang op 17 en 20 mei en 24 juni 1903 onder het opschrift "Uit de Gedenkschriften der Onverzoenlijken". Zij bevatten felle aanklachten tegen de krijgsgevangenkampen op Ceylon en zijn daarom waarschijnlijk geschreven na Ernests terugkeer naar Java.

In totaal 28 brieven van Ernest Douwes Dekker zijn in Javaanse couranten opgespoord.

De scheepsreis van Batavia naar Lourenco Marques

Op vrijdag 2 februari 1900 zijn Ernest Douwes Dekker en zijn metgezel Kolff als derdeklaspasagiers met het Franse schip 'Calédonien' uit Batavia vertrokken naar Aden om daar een schip uit Europa naar Lourenco Marques te vinden. Ernest noemt zijn reisgenoot slechts weinige malen en wij weten verder niets van hem. Misschien was hij familie van de uitgever C. Kolff en Zoon te Batavia.⁶ Over Singapore en Colombo voeren zij naar Bombay. Ernest prijst de maaltijden uit de Franse kombuis en de voorkomendheid der bemanning, vooral toen deze begreep, dat de twee Indische Nederlanders als vrijwilligers de Boeren gingen bijstaan. De antipathie tegen de Britten was namelijk buiten Brittannië zeer verbreid.

De twee reizigers ondervonden de eerste tegenslag in Bombay. Bij hun aankomst in die stad heerste daar de pest. Hun schip mocht op 15 februari 1900 naar Aden vertrekken. Daar verlieten de twee reizigers De 'Calédonien' en meldden zich aan bij het plaatselijke hospitaal. Zij werden gezond en vrij van pest verklaard, maar de pest heerste ook in Aden en geen schip uit het Suezkanaal op weg naar Oost-Afrika wilde daarom in Aden aanlopen. Alzo verlieten de twee reizigers hun slechte hotel in het hete, stoffige Aden en vertrokken met het Franse schip "Yarra" als derdeklaspasagiers terug naar Bombay, waar zij op 6 maart aankwamen. Een goedgehartige Vlaming, Lauwers, ontfermde zich op de "Yarra" over hen en nam hen als zijn zogenaamde lijfbedienden mee naar een goed hotel in Bombay. Ze logeerden daar op zijn kosten. Om verdenking tegen hem bij de Britse autoriteiten af te wenden deed Ernest zich bij het zoeken van een schip naar Zuid-Afrika voor als een France zeeman. Eindelijk vertrokken zij op 22 maart met het Duitse schip 'Setos' als dekspasagiers. Ze voeren

6. Uitgever van het dagblad *Bataviaasch Nieuwsblad* en organisator van de Zuid-Afrikaansche Premie Loterij tot ondersteuning der in de strijd verminkte en achtergebleven betrekkingen van op het slagveld gebleven burgers van de Transvaalsche Republiek en de Oranje-Vrijstaat.

over Goa, Mombasa, Tanga en Dar es Salaam naar Zanzibar. Daar stapten ze als dekspassagiers na enige dagen op 18 april over op de 'Herzog' van de Deutsche Ost-Afrika-Linie, welke van Suez kwam, overvol met merendeels jonge oorlogsvrijwilligers; enigen waren voornemens om dienst in het Britse leger in Zuid-Afrika te nemen, de meesten voornemens om zich bij de Boeren aan te sluiten. Ander schrijvers hebben uitgeweid over deze vrijwilligers op volgepakte Duitse en Franse schepen uit Europa op weg naar Zuid-Afrika, behorende tot vele Europese naties, de Britse inbegrepen. Afgezien van de pro-Britten bestonden zij ten dele uit idealistische Boerenvrienden, ten dele uit avonturiers met minder edele bedoelingen. Zij opperden allerlei voorwendfels om hun ware reisdoel, dienstnemen bij de Boeren, te verbergen. Ernest vermeldt weinig over hen.

De verzorging op de Duitse passagiersschepen naar Oost-Afrika stond algemeen bekend als slecht. De 'Herzog' voer via Dar es Salaam, Mozambique-stad en Beira naar Lourenco Marques. Daar kwamen zij eindelijk op 29 april aan na een reis van bijna 3 maanden.

Ernest vertelt over zijn ontmoeting met de geheime agent der Zuid-Afrikaansche Republiek in Beira, de Nederlander Chr... broer van een Nederlands-Indische majoor. Hij wierf manschappen voor het Boerenleger en verzamelde inlichtingen omtrent Britse troepenbewegingen via Beira. Hij gaf aan Ernest Douwes Dekker en zijn metgezel een veel te gunstig verslag over de oorlogstoestand in Zuid-Afrika om de moed bij hen erin te houden. De twee Indische jongelui geloofden zijn verslag natuurlijk graag.⁷

Ernest bericht, dat het in Lourenco Marques door de aankomst van het grote aantal oorlogsvrijwilligers vreselijk druk was. Zij moesten vele formaliteiten vervullen, namelijk een verklaring van de Nederlandse en Transvaalse consul P. (d.i. Gerard Pott), bewijs van goed gedrag in het Casa municipal (gemeentehuis), een Portugese pas bij de gouverneur en een Transvaalse pas en treinkaartje weer bij de Nederlandse en Transvaalse consul bemachtigen. Als regering van een arm land vroegen de Portugese autoriteiten voor de afgifte van papieren een stevig geldbedrag.

Op het oorlogstoneel in Zuid-Afrika

Op 1 mei vertrokken de twee reizigers met een groot aantal andere vrijwilligers per trein uit Lorencos Marques naar Pretoria. Ernests waarnemingen onderweg zijn ook door andere vrijwilligers bericht, zoals de strenge controle door de Transvaalse ambtenaren in het grensstation Komatipoort, de bewaking van bruggen en tunnels door gebaarde burgers met grote hoeden, het nachtelijk oponthoud op stations, daar het rijden des nachts te gevaarlijk werd geacht, en de felle nachtkoude op het Hogevelde.

In Pretoria kwartierde de betrokken veldkornet, wiens naam niet wordt genoemd, hen in het Hollandiahotel in en stuurde hen naar het Gouvernementssecretariaat. Uit andere bronnen weet men, dat gewoonlijk de Staatssecretaris F.W. Reitz de buitelandse vrijwilligers ontving, hen de eed van trouw aand de Zuid-Afrikaansche Republiek liet afleggen en hun daarna het volle burgerrecht verleende en aan president Kruger voorstelde. Waarschijnlijk heeft ook Ernest Douwes Dekker deze ontvangst ervaren, want hij vertelt in zijn latere levensherinneringen over zijn ontmoeting met Paul Kruger in zijn opsomming van bezoeken aan vooraanstaande mensen. Hij schrijft: "Paul Krüger, president der Zuid Afrikaanse Republiek Transvaal. Zijn

handdruk en lof voor S.'s deelname aan de oorlog, zijn imponerende figuur, de duimloze hand, de grijze schippersbaard, de hoge hoed en lange zwarte statie-jas, het was er alles compleet. Wie heeft niet het beeld van Oom Paul voor zich? Zelfs de jongeren kennen de onverzettelijke oude man uit Z. Afrika; S. herinnert zich zo levendig zijn saluut op het stadhuis — waar hij als burger van Transvaal werd ingezworen — die Krügers aandacht trok. Het gaf kleur aan zijn jonge jeugd — S. was 21 jaar oud — en het heilig vuur van de trouw als strijder voor zijn nieuwe vaderland”.⁸ S. is de afkorting van Setiabudhi, de Indonesische naam welke Ernest Douwes Dekker in 1946 heeft aangenomen.

De militaire autoriteiten in Pretoria wilden Ernest en zijn reisgenoot Kolff bij het Hollandercorps indelen. Dat corps bestond echter voor een minderheid uit Nederlanders. De twee nieuwe vrijwilligers verkozen aansluiting bij een Boerenkommando. Het is best mogelijk, dat andere buitenlanders hun hadden verteld, dat het zogeheten Hollandercorps al tweemaal half vernietigd was, de eerste maal op 21 oktober 1899 bij Elandslaagte, de tweede maal op 5 april 1900 onder G. de Villebois-Mareuil bij Boshof. Ernest schrijft verder: “Men wilde ons naar Mafeking sturen waar alle anderen (Buitelandse vrijwilligers) worden heengezonden. Wij hebben echter geweigerd, want ik weet dat de vreemdelingen daar moeten gaan stormen, omdat de Boeren dat niet willen.” Ze werden toen ingedeeld bij het kommando van kommandant K. (Jacobus?) Boshoff en uitgerust met kleding, schoenen, en een Martini-Henry-geweer met patronen, omdat Mausergeweren onverkrijgbaar waren maar blijkbaar geen rijpaard. Ze werden per trein naar Klerksdorp gestuurd en reden vandaar per muilwagenten naar Veertienstroomen aan de Vaalrivier, waar toen het front lag.

Voordat zij met hun betrekkelijk langzame kolonne met geschut Veertienstroomen bereikten was dit dorp reeds in Britse handen en was De Boerenstrijdmacht aan het Vaalfront in volle terugtocht. Ernest merkt in zijn brief in *Het Nieuws van den Dag* dd 8 september 1900 op: “Van den moed en dapperheid der Boeren, die zoo geroemd wordt, is niet veel merkbaar; overal toch ontmoetten wij vluchtende Boeren. Ook van het commando (waartoe Ernest behoorde) loopen dagelijks Boeren weg.”

Zijn volgende brief is gedateerd Bronkhorstspuit, 7 julie, 1900 en afgedrukt in *Het Nieuws van den Dag* op 12 september 1900. Hij vertelt daarin verder over de terugtocht naar Pretoria. Hij kwam blijkbaar het eerst onder Brits vuur bij Kalkheuvel, waar de Britten de Boerenstelling op de nek met geschut zwaar bestookten. Hij werd in de schouder gewond — blijkbaar licht — en op minder dan 50 passen van hem verwijderd werd veldcornet Piet Kruger door een granaat gedood.⁹ Het rijpaard van Ernest werd in de schouder gewond. De Boeren raakten door het bombardement van streek, ontruimden hun sterke stelling en gingen weer op de vlucht. De weg naar Pretoria lag dus ook vanuit het zuidwesten open.

Tijdens de vlucht raakte Ernest de roete van zijn kommando bijster en hij reed de volgende dag op zijn eentje Pretoria binnen. Hij was een der vele frontstrijders, die vermoeid en hongerig de hoofdstad binnenkwamen, maar voor de verzorging van hen en hun rijdier op hulp van de inwoners der stad aangewezen waren, omdat de

---

70 Jaar Konsekwent, 1950, p. 67 — 68.

Deze veldkornet is begraven op Silkaatsnek en zijn grafsteen is nog daar onder een boom dicht bij de autoweg over de nek. Hij is opgevolgd door een naamgenoot, door Ernest Douwes Dekker ook Piet Kruger genoemd.

regering en haar ambtenaren waren uitgeweken. Ernest genoot een heerlijk maal bij de familie V., wier zoons hij in het veld had leren kennen. Terwijl de Britten op 5 juni Pretoria binnentrokken, verlieten hij en vijf kameraden de stad op weg naar het oosten. Na vier dagen zoeken kwamen hij en een ongenoemde metgezel op 10 juni vermoed in het kamp van het Lichtenburgse kommando onder generaal Koos de la Rey. Hij kwam daar onder kommandant "Ferdinand" (d.i. Frederik J.) Potgieter te staan.¹⁰

De brief vanuit Bronkhorstspruit dd 7 juli, 1900 was voor geruime tijd de laatste, welke de Javaanse pers bereikte. Het vervolg van zijn avonturen te velde is verschenen in het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 13, 23 en 30 augustus en 10 en 11 september 1902 en vormt de derde groep brieven van zijn hand.

Op de volgende morgen, 11 juni, 1900 nog vóór zonsopgang, werd Ernest in het kamp gewekt door het Britse bombardement op het zeer heuvelachtige terrein van Boekenhoutkloof ten noorden van de Pienaarspoort, waar de spoorlijn van Pretoria naar Lourenco Marques door een opening in de Magaliesbergrug loopt. Generaal De la Rey kommandeerde daar Transvalers en West-Griekwalanders — rebellen tegen het Britse gezag uit de Noord-Kaapkolonie — die daar sterke stellingen hadden ingenomen om de Britse opmaars vanuit Pretoria naar de Portugese grens van Mozambique te stuiten. Bezuiden de Pienaarspoort hadden kommando's op Donkerhoek of Diamond Hill (heuvels in de Magaliesbergreeks) positie gekozen en voerde generaal Louis Botha het bevel. De burgers van De la Rey hielden op 11 en 12 juni onverschrokken stand tegen hevige bombardementen en infanterie-aanvallen en brachten de Britten door een omtrekkende beweging lelijk in het nauw. begunstigd door het moeilijke terrein, waar het Britse geschut en de ruitery veel van hun effectiviteit verloren.

Ernest Douwes Dekker geeft in twee uitvoerige brieven in genoemd blad van 10 en 11 september 1902 een levendig relaas van de verbeterde tweedaagse veldslag onder bevel van de dappere kommandant F.J. Potgieter en veldcornet Piet Kruger. Hij vertelt, dat de West-Griekwalanders naast hen allen met Martini-Henry's schoten, omdat zij de Mauserkogels te licht vonden (hoewel Martini-Henry-patronen rook produceerden en Mauserpatronen niet, zo voeg ik toe). Hij vertelt, dat Potgieter hem met drie Boeren te paard naar de voorpost door veldcornet Kruger gehouden, stuurde om een aanval op een Britse voorpost met een Maximkanon of pompom te bevelen. Kruger bestormde met 9 man, onder wie Douwes Dekker, de Britse voorpost. De Britten vluchtten en namen hun Maxim mede.

Dit was de gedenkwaardige tweedaagse slag bij Donkerhoek, een keerpunt in de oorlog, omdat de diepe moedeloosheid der Boeren toen week voor herleeft strijd lust, dankzij de bezielende leiding van de generaals Botha en De la Rey en de successen van generaal Christiaan de Wet in de Vrijstaat.

Des nachts beschoten de Britten de voorpost welke zij verloren hadden, en daarom gingen veldcornet Kruger en zijn mannen naar een positie dicht bij de nabije spruit en de vijandelijke linie, omdat de Britten vermoedelijk zouden trachten door de spruit de trekken. Inderdaad deden de Britten onder generaal Clery drie vergeefse aanvallen op dit punt. Hun poging om de West-Griekwalanders in de rug met twee kanonnen te bestoken mislukte door veldcornet Krugers oplettendheid en tegenactie.

10. Over kommandant Frederik J. Potgieter zie F.V. Engelenburg en G.S. Preller, *Onze krijgs-officieren*, De Volksstem, Pretoria 1904, p. 137 -- 138.

De la Rey handhaafde zijn stelling ook op de tweede dag en bereidde een grote tegen-aanval voor. Maar in de nacht na de tweede dag moest Louis Botha zijn stelling bij Donkerhoek ontruimen en De la Rey zijn stelling verlaten om niet in de flank en de rug te worden aangevallen. Volgens Douwes Dekker hadden hij en zijn kameraden moeite hun teleurstelling te verbijten.

Na deze veldslag is hij De la Rey naar West-Transvaal gevolgd. Later schreef hij over deze vereerde Afrikaner: "Generaal Koos de la Rey, dien de zo vaak geslagen Britten 'the Boers' fighting man' noemden; een held in kalme moed, strateeg en guerrilla-leider, met Louis Botha en Christiaan de Wet de ziel van de oorlog. Zijn handdruk en zijn woord: 'Jij is 'n braaf kerrel' waren S.'s ridderorde en deed hem de schouderverwonding als vrijwilliger voor gevaarlijk werk in de drift bij Kalkheuvel welkom zijn. — Deze gebeurtenissen in de oorlog maakten hem in eenen volwassen. In zulke ovens bakt men mannen, innerlijk zeer vrij".¹¹

Ernest wijdt zijn gehele brief in het *Bataviaasch Nieuwsblad* van 30 augustus 1902 aan deze generaal. "Koos de la Rey was een heldenfiguur", verklaart hij. Ook in zijn heldenverering is hij consequent gebleven. — Hij vermeldt in een brief op 23 augustus 1902 afgedrukt een landelijk-idyllisch bezoek van zijn veldcornet en hem aan de boerderij van een zekere "Oom Sarel" in West-Transvaal. Hij noemt het gevecht bij Hammanskraal in juni 1900 op de tocht van Bronkhorstspuit naar de Magaliesbergen, dat hij bijwoonde en dat de buitenlanders persoonlijke lof van De la Rey opleverde. Hij beschrijft in zijn brief op 13 augustus 1902 gepubliceerd de overval op het Britse kamp op Silkaatsnek in de Magaliesbergen op 11 juli 1900. Om de lezer een voorbeeld van zijn briefstijl te geven, laat ik zijn verslag hieronder volgen. Het is zoals gewoonlijk levendig geschreven. Hij schrijft met romantisch gevoel over een jonge, moedige Boerenvrouw, die haar echtgenoot in de strijd bij Boekenhoutkloof was gevolgd en zijn lichte wond verzorgde. Hij zag haar weer tijdens het gevecht bij Silkaatsnek, nu in manskleren met een Mauser in de hand naast haar echtgenoot in de voorste linie.

BATAVIAASCH NIEUWSBLAD

Woensdag 13 Augustus 1902, No. 210

Redacteur J.F. Scheltema, Tel. 1015 en 984

Uitgevers G. Kolff & Co., Tel. No. 1019

SELEKATS-NEK

SELEKATS-NEK

Episode uit den Vrijheidsoorlog in Zuid-Afrika

(Geschreven voor het Bat. Nbl.)

In kalme rust ligt het vermoeide lager neder. Eindelijk toch werd "afzaal" gecommandeerd en zelden was dat bevel zoo welkom geweest als juist heden — wij schrijven van den 10en Juli 1900. — In de laatste week toch werden vijftig uren te paard en zeker wel tachtig "in positie" doorgebracht. Maar enfin, dat is weder geleden. Er is rust bevolen. Ook de zon is op het punt van rusten en schiet nog een laatsten stralenbundel over de vlakke bij Roodepoort, als om nog eens een blik te slaan op dat wanordelijk dooreen geworpen klompje menschen. Dan verdwijnt zij achter de Magalies.

Hier en daar staat een potje te vuur, waarvan het schijnsel op de ruwe gebaarde gezichten de moede trekken duidelijker nog doet waarnemen. De afgematte paarden knabbelen traag aan het dorre hooi; de ossen en beesten liggen nog lustelozer te herkauwen, toch blijkbaar genietend van de lang verbeide rust. Slechts zij die van avond de brandposten betrekken zullen, zijn in de weer met "milies", neuszak, tuigen, bandelieren, intusschen het lot verwenschend dat juist hen naar dienst jaagt. Maar zij hebben het recht niet te mopperen, want juist als zij op het punt staan op het reeds gegeven, lang-uitgegalmd bevel van: "Brandwachten opklim!!" in den zadel te springen, komt bij monde van veldkornet Roux¹² het tegenbevel van generaal de la Rey: "honderd en vijftig man moet opzaal en met die commandant Coetzé¹³ saamkom na die spruit!" Wat nu weer! Ja, dat zal vooreerst nog wel een raadsel blijven. Oom Koos is niet gewoon zijn plannen aan ieders neus te hangen.

Morrend over de weinige rust maken de aangewezenen zich gereed. Slechts één is er die zijgend haar paard zadelt, die stil bandelieren en geweer omhangt, die gehoorzaam het eerst van allen in den zadel zit. Die een is de dappere, onbekende, jonge vrouw, die in mannenkleeders, trouw haar jeugdigen echtgenoot ter zijde staat in het gevaar, dezelfde koene strijdster, die bewonderd werd te Boekenhoutskloof, te Hammanskraal, te Abrahamshoeve, en waar al niet; de liefhebbende gade, die ook het leed en de gevaren van haar man heeft willen medemaken en trotseeren. Moet dan de Afrikaansche vrouw overal en altijd het voorbeeld van moed en zelfverloochening geven, ja van oneindig veel meer: van berusting? Moeten wij, mannen, ons niet schamen, nog te murmureeren, waar zoo wordt voortgegaan?

Langzaam trekt het zijgende troepje op. Steeds donkerder wordt het om hen heen, het is een spookachtige optocht. Geen hoefslag wordt gehoord in het gras, nu en dan slechts briest één der rossen. Het is echter als beseft ook het trouwe paard den ernst van het oogenblik, zoo voorzichtig stapt het voort. Aan hinniken, stampen of slaan denkt het niet.

Plotseling staat het hoopje stil. Geen bevel is gehoord. Alleen de eerste ruiter, de commandant heeft stil gehouden en bijna gelijktijdig haalt de achterste eveneens de teugels aan. Dan gaat het weder vooruit. Alles geruischloos. Tegen een uur of negen wordt wederom halt gemaakt, thans wat langer. Daar rijdt ons een ruiter voorbij die van voren komt en wij herkennen den adjudant van generaal de la Rey. Tegelijk verbreidt zich het gerucht dat een voorpost der Engelschen zich heeft laten snappen. Nu hoor ek ook van den veldkornet, dat een andere afdeeling onder persoonlijk bevel van onzen braven oom Koos op een mijl afstands evenwijdig met ons is opgetrokken. Aan deze afdeeling gelukte het de Engelschen te verrassen. Maar waar zijn wij dan? Nog steeds blijft dit een raadsel. Het is een eigenaardig gevoel zich te midden van den vijand te weten als het ware, die van onze tegenwoordigheid onbewust is en dien wijzelf niet bemerken kunnen. Intusschen rijden wij weder op. Om elf uur omstreeks houden wij wederom halt en thans worden in de grootste stilte voorbereidselen gemaakt om den nacht door te brengen. Ik ben echter geenszins tevreden en klamp den veldkornet weder aan.

12. Dit is waarschijnlijk veldkornet Pieter D. Roux van Marico, die heeft deelgenomen aan het beleg van Mafeking. Zie L.S. Amery red., *The Times History of the War in South Africa*, Londen 1906, deel 4, p. 589 noot, en deel 5, p. 583.

13. Dit is waarschijnlijk kommandant Coetzee, vermeld in L.S. Amery, red., *The Times History*, deel 4, p. 360–361, als verdediger van Silkaatsnek, en in deel 5, p. 377–380, als deelnemer aan de aanval op het Britse kamp bij Moedwil, Rustenburg, op 30 september 1901.

— Waar is ons hier, veldkornet?

— “Kom een beetje voren toe, ik zal v'r jou wijs!” en behoedzaam kruipen wij over de reusachtig groote rotsblokken naar den rand van den kop. Op een groote klip zit een zwarte figuur peinzend in de diepte te staren. Daar onder ons is op geen zeventig passen afstands een engelsch kamp te onderscheiden, duidelijk kenbaar aan de regelmatig geplaatste lichten. Rustig, aan geen gevaar geloovend, vertrouwend op den reeds verrasten voorpost, slaapt de Engelschman daar beneden. Hoe bloedig zal hem het ontwaken zijn, maar ook welk een roekelooze onvoorzichtigheid zich te posteeren in een pas. Huiverend, denkend aan het bloedige werk dat ik morgen te verrichten zal hebben, kruip ik weder terug. Nog altijd tuurt de zwarte figuur in diezelfde peinzende houding naar omlaag. Zij is het weder. Altijd zij, de onverzoenlike vijandin van den Brit. Uit dat oog, uit die geheele houding is een verschrikkelijke haat tegen den overweldiger te lezen.

— “Wat is hier die plek zijn naam?” vraag ik mijnen geleider.

— “Selekatsnek” broemt hij in zijn baard en dan: “ik zweer v'r jou, jong, hulle zal die elf Juli nooit meer vergeet!”

Man voor man zijn wij gewekt. Elk heeft zich in het schemerduister zoo goed mogelijk een beschermende “positie” verzekerd. In één gedoken, rillend van de ellendige koude, in “warme jas of kombeers” gewikkeld, liggen honderd en vijftig menschen het sein af te wachten waarop zij het werk kunnen aanvangen. Daar zie ik ook onze helden weder. Het roer in de teedere hand gekneld, luistert zij met geheel haar ziel of het schot van “die o'erkant” nog niet valt.

Ik voel wat zij denkt: “hulle is al te lank gespaard, die vuil goed!” Zij denkt aan geen koude; haar tanden klapperen niet, haar handen zullen zoo dadelijk niet beven als zij begint.

In het oosten wordt het lichter, ook onder ons beginnen wij onze slachtoffers beter te onderscheiden. Een dringende behoefte mij bij haar te voegen, de dapperste van ons allen, doet mij mijn positie verlaten. Als ik op de plaats kom waar zij en haar man zich verschanst hebben, dezelfde klip van dien nacht, hoor ik haar zeggen: “mannie, kijk een beetje hierzoo, als jij hier kom lé, kan jij twee van hulle met één skot krijg!” Ik huiwer onwillekeurig: Mijn God, is dat een vrouw?

Een schot van de overzijl het lang verwachte teeken, bijna onmiddellijk gevolgd door een tweede, het hare. Dan een knetterend salvo van beide zijden. Daaronder liggen velen te rochelen en te zieltogen. De dood zwaait zijn sceppter in Selekatsnek. Op het eerste oogenblik wordt aan geen wederstand gedacht.

Men vlucht van links naar rechts, van rechts weder terug, overal maaien de trefende schoten der Boeren hen weg. Enkele oogenblikken later echter heeft zich een troepje gevormd, dat tegenweer biedt en de Lee Metford mengt zich in het lied van dood en verderf. “Daar, dáár gaat die kanonne, skiet voor die geskut, kerels!” klínt het plotseling bij mij. Waarlijk hebben den Engelschen nog de bespanning voor de twee stukken geschut gebracht en doen zij pogingen naar het zuiden, naar de vlakke van Pretoria te ontkomen. Had onze gezellin ons niet in tijds gewaarschuwd zeker ware het hun in de verwarring nog gelukt. Maar paarden en menschen zijn bij de stukken nedergeschoten. Intussen stellen de Engelschen wanhopig dappere pogingen in het werk om zich ten minste nog van de kannonnen te bedienen en inderdaad gelukt het hun te laden en te schieten. Maar de richting is gelukkig niet juist geweest en dreunend en fluitend suist ons een bom voorbij. Welk een oogenblik, de bediening van het stuk te moeten wegschieten, met dien mond van den

Armstrong als het ware op de borst gezet. Een tweede bons volgt den eersten, een derde barst voor tegen het rotsblok waarachter wij ons met onze Jeanne d'Arc hebben verschanst.

Dan hebben gelukkig de bedieningsmanschappen de lijst der gevallen vergroot. — Intusschen knalt het over en weder. De meesten die zich verweerden, zijn neder-geschoten; van de anderen is niets meer te bespeuren. In de vele holen en spelonken tusschen de rotsen hebben zij een schuilplaats gevonden. Eindelijk rijst een witte vlag; het handjevol dat overbleef, heeft den ongelijken strijd opgegeven. De strijd is ge-ëindigd. Zuchtend laat onze kampvechtster haar wapen zakken. Ik zie tranen in haar ogen glinsteren en uit diezelfde mond die nog geen uur geleden den medoogenloozen raad gaf: "hier schiet ge er twee met één schot!", klinkt het thans fluisterend: "Mijn kind; mijn zoete jong, hulle hét hem vermoord, die lafharts!"

Zooals bekend is, veroverde generaal de la Rey bij de welgeslaagde overrompeling van Selekatsek (11 Juli 1900) twee kanonnen en vijf wagens munitie, terwijl de Engelschen dien dag aan dooden 104, aan gekwetsten en gevangenen 265 man verlorren. De verliezen aan Boerenkant waren 6 gesneuveld en 8 gewond.

E. Douwes Dekker